

Anna Magdalena Kosińska

Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0000-0002-0915-874X

W POSZUKIWANIU MODELU KONTROLI GRANICZNEJ CUDZOZIEMCÓW W RUCHU LOTNICZYM – KAZUS SHAMINDERA PURIEGO¹

Wprowadzenie

Migracje we współczesnym świecie przyjmują wymiar globalny. Jednym z aspektów globalizacji ruchów migracyjnych jest wybieranie przez podróżujących nowych środków transportu – transportu lotniczego obok historycznie ugruntowanej migracji drogą lądową i morską². Migracje drogą lotniczą są z jednej strony uwarunkowane sytuacją polityczną i koniecznością pokonywania przez migrantów długich odcinków celem poszukiwania bezpiecznego schronienia, czego przykładem są migracje z Bliskiego Wschodu na Białoruś w celu dotarcia do Unii Europejskiej³. Z drugiej strony podróże lotnicze wykorzystywane są na szeroką skalę przez pracowników migrujących – zarówno wewnątrz samej Unii Europejskiej, jak i pomiędzy Unią Europejską i państwami trzecimi.

Mimo doświadczeń pandemii COVID-19, której konsekwencją były restrykcje i ograniczenia w podróżach samolotem, szacuje się, że w 2020 r. 1,8 mln osób odbyło podróż samolotem⁴. Na konieczność migracji drogą powietrzną wskazują także dane na temat głównych państw pochodzenia migrantów (Indie, Meksyk,

¹ Artykuł jest efektem realizacji projektu badawczego „Ombudsman jako gwarant ochrony praw podstawowych migrantów” o nr rejestracyjnym 2020/39/B/HS5/01424 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki. Artykuł prezentuje stan prawny na 1 października 2022 r.

² S. Castles, M.J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, Warszawa 2011, s. 107 i n.; S. Martin, *International Migration. Evolving Trends from the Early Twentieth Century to the Present*, Cambridge 2014, s. 26 i n.

³ <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/tak-bialorus-organizuje-przemyt-ludzi-dokumenty> (21.09.2022).

⁴ Stanowiło to *notabene* liczbę znacznie mniejszą niż w latach poprzednich. Przykładowo w 2019 r. liczbę pasażerów samolotów szacowano na 4,5 mld. *World Migration Report 2022*, red. M. McAuliffe, A. Triandafyllidou, Geneva 2021, s. 20.

Federacja Rosyjska, Chiny, Syria) i państw docelowych migrantów (Stany Zjednoczone, Niemcy, Arabia Saudyjska, Federacja Rosyjska, Zjednoczone Królestwo)⁵.

O skali migracji do Unii Europejskiej świadczyć może fakt, że w krajach członkowskich Unii przebywa obecnie prawie 24 mln obywateli państw trzecich (dane za 2021 r.)⁶. Z kolei obywatele Unii korzystający z traktatowej swobody przepływu osób zachowują wysoką mobilność wewnątrz Unii⁷ – zgodnie z danymi statystycznymi najczęściej granice wewnętrzne przekraczają Rumunii, Chorwaci i Portugalczycy.

Unia Europejska poprzez gwarancje praw podstawowych zawarte w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁸ i regulacje prawne przyjmowane w ramach Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości⁹ wytworzyła spójny system ochrony praw migrantów¹⁰. Artykuł stawia pytanie badawcze, czy prawo unijne zapewnia również skuteczną ochronę praw osób migrujących w procesie przekraczania granicy w ruchu lotniczym. Ruch ten ze względu na swoją specyfikę wymaga regulowania poprzez wprowadzanie szczególnych klauzul bezpieczeństwa. Tym samym istnieje konieczność zapewnienia w systemie prawnym swobodnego balansu pomiędzy koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa a gwarancjami poszanowania podstawowych wolności podróżujących.

Rozważania zawarte w prezentowanym artykule oparte są w znacznej mierze na analizie sprawy Shamindera Puriego¹¹. Opracowanie stawia w konsekwencji pytanie, czy w oparciu o argumentację sądów można wypracować model postępowania w sprawie ochrony i ewentualnego ograniczenia praw podstawowych wobec podróżnych przekraczających granice w ruchu lotniczym. W artykule zastosowane zostały metody typowe dla nauk prawnych – metoda prawnodogmatyczna oraz metoda prawnoporównawcza.

⁵ *Ibidem*, s. 25.

⁶ Na temat migracji do Unii Europejskiej z państw trzecich zob. *Annual Report on Migration and Asylum 2021. Statistical Annex*, Co-produced by Eurostat and European Migration Network, June 2022, s. 11.

⁷ *EU citizens living in another Member State – statistical overview*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_citizens_living_in_another_Member_State_-_statistical_overview#Who_are_the_most_mobile_EU_citizens.3F (10.09.2022).

⁸ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 202 z 7 czerwca 2016 r.), s. 389–405 (dalej: KPP).

⁹ Art. 67 i n. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana (Dz. Urz. UE C 202 z 7 czerwca 2016 r.), s. 47.

¹⁰ C. Costello, *The Human Rights of Migrants and Refugees in European Law*, Oxford 2016; *Human Rights and Immigration*, red. R. Rubio-Marin, Oxford 2014.

¹¹ Shaminder Puri to sikh, który podróżował z lotniska Okęcie i w trakcie kontroli osobistej został poproszony o zdjęcie turbanu, co uznał za naruszenie jego praw podstawowych, w tym wolności wyznania. Sprawa szeroko odbiła się w mediach krajowych i europejskich: <https://www.bbc.com/news/av/uk-england-oxfordshire-16318914>; <https://www.rp.pl/dobra-osobiste/art12521931-dobra-osobiste-a-kontrola-na-lotnisku-straz-graniczna-naruszyla-prawa-sikha>; <https://www.wprost.pl/469345/kazali-mu-zdjac-turban-wiec-poszedl-do-sadu-jest-wyrok.html> (10.09.2022).

Ochrona praw podstawowych w Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości

Strefa Schengen warunkuje swobodny przepływ osób poprzez zniesienie kontroli na granicach wewnętrznych¹². Dorobek schengeński (tzw. *acquis Schengen*) został włączony do prawa Unii Europejskiej na mocy traktatu z Amsterdamu¹³. Od tego czasu Unia Europejska konsekwentnie buduje ramy prawne Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości¹⁴. Podstawą prawną dla funkcjonowania Przestrzeni jest art. 67 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Zgodnie z nim: „1. Unia stanowi przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w poszanowaniu praw podstawowych oraz różnych systemów i tradycji prawnych Państw Członkowskich.

2. Unia zapewnia brak kontroli osób na granicach wewnętrznych i rozwija wspólną politykę w dziedzinie azylu, imigracji i kontroli granic zewnętrznych, opartą na solidarności między Państwami Członkowskimi i sprawiedliwą wobec obywateli państw trzecich”.

Podstawowym aktem prawa wtórnego Unii Europejskiej regulującym przepływ przez granice jest tzw. Kodeks graniczny Schengen, czyli rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice¹⁵. Reguluje on m.in. zasady odprawy na granicach zewnętrznych, zasady przekraczania granic wewnętrznych i umożliwia czasowe przywrócenie kontroli na granicach wewnętrznych.

Szczególną rolę w zarządzaniu granicami odgrywa konieczność zapewnienia bezpieczeństwa granicznego – zarówno w wymiarze narodowym, jak i międzynarodowym¹⁶.

¹² A.M. Kosińska, A. Szachon-Pszenny, *Bezpieczeństwo w polityce migracyjnej i azylowej Unii Europejskiej* [w:] *Bezpieczeństwo wschodniej granicy Unii Europejskiej w transgranicznym przepływie osób i towarów*, red. A. Kosińska, P. Witkowski, Zamość 2016, s. 141 i n.

¹³ Protocol integrating the Schengen *acquis* into the framework of the European Union; Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty (Dz. Urz. UE C 340 z 10 listopada 1997 r.), s. 1–145.

¹⁴ F. Pastore, *Visas, Borders, Immigration: Formation, Structure and Current Evolution of the EU Entry Control System* [w:] *Europe's Area of Freedom, Security and Justice*, red. N. Walker, Oxford 2006, s. 94. Zob. też: *Migration, Borders and Citizenship. Between Policy and Public Spheres*, red. M. Ambrosini, M. Cinalli, D. Jacobson, Palgrave MacMillan 2020.

¹⁵ Dz. Urz. UE L 77 z 23 marca 2016 r., s. 1–52.

¹⁶ M. El Ghamari, *Bezpieczeństwo granic – wymiar funkcjonalny* [w:] *Unia Europejska w poszukiwaniu swoich granic*, red. M. Trojanowska-Strzęboszewska, Warszawa 2017, s. 150. Na temat zarządzania granicami w dobie kryzysów migracyjnych zob. M. Molendowska, *Polityka bezpieczeństwa Unii Europejskiej w obliczu współczesnego kryzysu migracyjnego* [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 103 i n.; *Migration on the Move. Essays on the Dynamics of Migration*, red. C. Grutters, S. Mantu, P. Minderhoud, Leiden–Boston 2017.

Prawa podstawowe migrantów chronione są w Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w oparciu o przepisy KPP i przepisy szczegółowe aktów prawa wtórnego¹⁷. Zgodnie z art. 52 Karty: „Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii przy poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do Państw Członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii”.

Tym samym zgodnie z zasadą jurysdykcji terytorialnej KPP ma zastosowanie i gwarantuje prawa podstawowe migrantom (zarówno obywatelom państw trzecich, jak i obywatelom unijnym) w procesie migracyjnym, który regulowany jest przez prawo unijne na podstawie art. 4 ust. 2 lit. J Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej jako: TFUE)¹⁸.

Szczególą pozycję prawną w Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości mają obywatele Unii Europejskiej, którzy na podstawie przepisów traktatów korzystają ze swobodnego przepływu osób przez granice wewnętrzne¹⁹.

Jednym z podstawowych praw człowieka zapewnianych w systemie międzynarodowym jest wolność poruszania się (*liberty of movement*)²⁰. Zgodnie z art. 12 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych: „Każdy człowiek przebywający legalnie na terytorium jakiegokolwiek Państwa będzie miał prawo, w obrębie tego terytorium, do swobody poruszania się i wolności wyboru miejsca zamieszkania”²¹. Ponadto każdy ma prawo opuścić kraj, także swój kraj pochodzenia.

¹⁷ W ujęciu doktrynalnym źródłami praw podstawowych w prawie Unii Europejskiej są KPP, Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz tradycje konstytucyjne wspólne dla państw członkowskich. Zob. A.M. Kosińska, *Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w prawie Unii Europejskiej*, Lublin 2018, s. 120; T. Jurczyk, *Trzy źródła praw podstawowych Unii Europejskiej* [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki. Prace uczniów i współpracowników dedykowane Profesorowi Bogusławowi Banaszakowi*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Zukowska, Wrocław 2014, s. 282. Zob. też: M. Dawson, *The Governance of EU Fundamental Rights*, Cambridge 2018.

¹⁸ Zgodnie z nim kompetencje w obszarze Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości są dzielone pomiędzy Unię a państwa członkowskie.

¹⁹ Art. 21 TFUE. Zob. też: E. Guild, *Who Wants to Be an EU Citizen? [w:] EU Citizenship and Free Movement Rights. Taking Supranational Citizenship Seriously*, red. S. Mantu, P. Minderhoud, E. Guild, Boston–Leiden 2020, s. 18.

²⁰ D. Weissbrodt, M. Divine, *International Human Rights of Migrants [w:] Foundations of International Migration Law*, red. B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross, Cambridge 2012, s. 163.

²¹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 1670), art. 12. Zgodnie z jego kolejnymi ustępami: „3. Wymienione wyżej prawa nie mogą podlegać żadnym ograniczeniom, z wyjątkiem tych, które są przewidziane przez ustawę, są konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwowego, porządku publicznego, zdrowia lub moralności publicznej, albo praw i wolności innych i są zgodne z pozostałymi prawami uznanymi w niniejszym Pakcie.

4. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony prawa wjazdu do swego własnego kraju”.

Zob. też: V. Chetail, *International Migration Law*, Oxford 2019, s. 92. Na temat ochrony praw migrantów w systemie uniwersalnym zob. K. Eisele, *The External Dimension of the EU's Migration Policy. Different Legal Positions of Third – Country Nationals in the EU: A Comparative Perspective*, Leiden–Boston 2014, s. 169.

Prawo międzynarodowe chroni też prawa migrantów do wolności i bezpieczeństwa²², prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawo do sprawiedliwego procesu czy wolność myśli, sumienia i wyznania²³.

Szczególne znaczenie w regionalnej, europejskiej ochronie praw migrantów mają przepisy Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka²⁴. Ustanawia ona standardy ochrony, które muszą być również zapewnione na poziomie unijnym. Zgodnie z art. 52 ust. 3 KPP: „W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę”.

Prawo do swobodnego poruszania się cudzoziemców przebywających legalnie na terytorium państwa goszczącego zostało zagwarantowane w art. 2 ust. 1 Protokołu nr 4 do Konwencji²⁵.

Problemem szeroko dyskutowanym w doktrynie i obecnym w praktyce orzecniczej sądów międzynarodowych i krajowych jest konieczność wyważenia ochrony dwóch kluczowych wartości: bezpieczeństwa państwa i wolności przemieszczania się migrantów²⁶. Szczególnego znaczenia nabiera konieczność zapewnienia równowagi pomiędzy prawami migrantów do przemieszczania się a zapewnieniem bezpieczeństwa państwa w dobie zagrożenia terroryzmem²⁷.

Prawa podstawowe podlegać mogą limitacji, tj. ograniczeniu. Limitacja oznacza „prawnie dopuszczalną możliwość ograniczenia praw człowieka w imię konkretnego celu prawnitego, pod warunkiem spełnienia określonych wymogów”²⁸. Celem takim może być bezpieczeństwo państwa, jak również porządek publiczny czy ochrona zdrowia publicznego. Klauzule limitacyjne zawarte są w aktach prawa krajowego i międzynarodowego gwarantujących prawa człowieka – przykładem

²² Zob. A. McMahon, *The role of State in Migration Control. The Legitimacy Gap and Moves towards a Regional Model*, Leiden–Boston 2016, s. 73.

²³ Zob. A. Szklanna, *Ochrona prawna cudzoziemca w świetle orzecznictwa europejskiego trybunału praw człowieka*, Warszawa 2010, s. 160 i n.

²⁴ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).

²⁵ Protokół nr 1 i nr 4 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzony w Paryżu 20 marca 1952 r. oraz sporządzony w Strasburgu 16 września 1963 r. (Dz.U. 1995, nr 36, poz. 175); A. Szklanna, *Ochrona prawna...*, s. 186.

²⁶ K. Moss, *Balancing Liberty and Security. Human Rights, Human Wrongs*, Palgrave MacMillan 2011, s. 23; B. Walczak-Kowalik, *Bezpieczeństwo publiczne a prawa i wolności jednostki [w:] Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania w 70. Rocznicy ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, red. D. Bienkowska, R. Kozłowski, Warszawa 2019, s. 112.

²⁷ S. Martin, *International Migration...*, s. 182.

²⁸ M. Szuniewicz, *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016, s. 33.

może być EKPC, która przewiduje możliwość limitacji m.in. w stosunku do prawa poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8) i wolności myśli, sumienia i wyznania (art. 9).

Swoiste wytyczne dla zastosowania limitacji w swobodnym przepływie osób zawiera także preambuła Kodeksu granicznego Schengen: „Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odstępstwo od podstawowej zasady swobody przepływu osób należy interpretować ściśle, a koncepcja porządku publicznego zakłada istnienie rzeczywistego, obecnego i dostatecznie poważnego zagrożenia dla jednego z podstawowych interesów społeczeństwa”²⁹.

Analizowane przepisy prawa lotniczego w porządku prawnym Unii Europejskiej

Wolność swobody przepływu osób dotyczy przekraczania granic wewnętrznych w strefie Schengen. Tym samym prawo Unii Europejskiej gwarantuje swoim obywatelom i legalnie przebywającym na terytorium Unii obywatelom państw trzecich swobodę poruszania się pomiędzy państwami członkowskimi i przekraczania granic. Szczególnym reżimem bezpieczeństwa objęte zostały zasady przekraczania granic w ruchu lotniczym. W związku z tym nie mają do niego zastosowania przepisy Kodeksu granicznego Schengen, a szczególnego rozporządzenia wykonawczego Komisji 2015/1998 z 5 listopada 2015 r. ustanawiającego szczególne środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego³⁰.

Zgodnie z art. 1 rozporządzenie określa „szczególne środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego przed aktami bezprawnej ingerencji zagrażającymi bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego”. Tym samym priorytetową wartością chronioną przez przepisy rozporządzenia jest bezpieczeństwo w podróży lotniczej.

Zasady kontroli bezpieczeństwa pasażerów w ruchu lotniczym zostały uregulowana w pkt 4.1.1 załącznika do rozporządzenia wykonawczego. Zgodnie z nim pasażer powinien być poddany kontroli przez przynajmniej jedną z wymienionych w rozporządzeniu metod. Są to: kontrola manualna, bramki do wykrywania metali, psy do wykrywania materiałów wybuchowych, urządzenia do wykrywania śladowych ilości materiałów wybuchowych i urządzenia do prześwietlania osób niewykorzystujące promieniowania jonizującego. W przypadku, gdy kontroler bezpieczeństwa nie może jednoznacznie stwierdzić, czy dana osoba przenosi przedmioty zabronione, pasażer jest poddawany ponownej kontroli lub odmawia mu się dostę-

²⁹ Pkt 27 preambuły Kodeksu granicznego Schengen.

³⁰ Dz.U. UE L 299 z 14 listopada 2015 r., s. 1–142.

pu do stref zastrzeżonych. Rozporządzenie przewiduje możliwość odmowy przez pasażera poddania się kontroli za pomocą urządzenia do prześwietlania osób – wówczas zastosowana powinna być alternatywna metoda kontroli. Co istotne, rozporządzenie nie przewiduje ogólnej możliwości odmowy przez pasażera poddania się kontroli przy wejściu do stref zastrzeżonych.

Aby jednak kontrola odbywała się z pełnym poszanowaniem tożsamości kulturowej cudzoziemca, zgodnie z pkt 11.2.3.1 załącznika do rozporządzenia wykonawczego osoby przeprowadzające na lotniskach Unii Europejskiej kontrolę bezpieczeństwa kierowane są na szkolenia obejmujące umiejętności interpersonalne, w szczególności sposoby postępowania w przypadku różnic kulturowych i pasażerów potencjalnie uciążliwych.

Szczególny reżim rozporządzenia wykonawczego i znaczenie jego przepisów dla zapewnienia jak najwyższego stopnia bezpieczeństwa odzwierciedla również redakcja przepisów załącznika. Tradycyjnie w aktach prawnych Unii Europejskiej przyjmowana jest klauzula generalna dotycząca przestrzegania praw podstawowych w wykonywaniu przepisów danego aktu prawa wtórnego³¹. Klauzula taka nie znalazła się w rozporządzeniu przede wszystkim ze względu na jego wykonawczy charakter. Jednak zgodnie z postanowieniami KPP Karta ma zastosowanie „do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii przy poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do Państw Członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii”³². Tym samym w zakresie praktycznego zastosowania zasad kontroli regulowanych przez rozporządzenie wykonawcze obowiązujące są gwarancje ochrony praw podstawowych wobec podróżnych.

Sprawa Shamindera Puriego jako źródło modelowego wyważenia wartości *liberty* i *security*?

Shaminder Puri jest obywatelem Zjednoczonego Królestwa i jako obywatel Unii Europejskiej podróżował, przekraczając granicę wewnętrzną Unii w ruchu lotniczym w 2009 i 2010 r. Jest osobą wyznania sikhijskiego, zaś członkowie tej grupy wyznaniowej noszą turbany, których zdjęcie w miejscu publicznym stanowi zniewagę dla wyznawcy ze względu na fakt, że głowa w tej religii jest uznawana za intymną część ciała.

³¹ Np. Kodeks graniczny Schengen w przepisie art. 4 stanowi: „Stosując niniejsze rozporządzenie, państwa członkowskie w pełni przestrzegają odpowiednich przepisów prawa Unii, w tym Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej «Kartą»), prawa międzynarodowego, w tym Konwencji dotyczącej statusu uchodźców sporządzonej w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r. (zwanej dalej «konwencją genewską»), zobowiązań związanych z dostępem do ochrony międzynarodowej, w szczególności zasady non-refoulement, oraz praw podstawowych”.

³² Art. 51 ust. 1 KPP.

Podczas jednej z pięciu podróży w trakcie kontroli bezpieczeństwa na lotnisku Okęcie Shaminder Puri został poproszony przez funkcjonariuszy Straży Granicznej o zdjęcie turbanu. Funkcjonariusze ci zapewнили mu możliwość kontroli w oddzielnym pomieszczeniu. Prośba ta spotkała się z odmową podróżującego (Puri prosił o kontrolę manualną turbanu na głowie oraz użycie ręcznego skanera, na co nie zgodzili się strażnicy), w związku z tym nie mógł on wejść na pokład samolotu i odbyć zaplanowanej podróży.

Puri uznał, że podczas kontroli bezpieczeństwa naruszone zostały jego dobra osobiste i wniósł pozew przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Komendanta Głównego Straży Granicznej. Postępowanie sądowe toczyło się w trzech instancjach. Zarówno sąd okręgowy, jak i sąd apelacyjny nie uznały jego roszczeń za zasadne³³, zaś finalnie Sąd Najwyższy oddalił jego skargę kasacyjną³⁴.

W opisywanej sprawie analizie poddane zostały zarówno przytoczone powyżej przepisy unijnego prawa lotniczego, jak i przepisy prawa krajowego dotyczące kontroli granicznej. Zgodnie z art. 9 ust. 5 ustawy o Straży Granicznej: „Funkcjonariusze w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności oraz przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela”³⁵. Na podstawie art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy o Straży Granicznej funkcjonariusze SG mają prawo dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży, sprawdzania ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej³⁶.

³³ Wyrok SO w Warszawie z dnia 21 grudnia 2011 r., sygn. XXIV C 920/10; wyrok SA w Warszawie I Wydział Cywilny z dnia 12 lutego 2013 r., sygn. I ACa 499/12.

³⁴ Wyrok SN z dnia 17 września 2014 r., sygn. ICSK 439/13.

³⁵ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. 2022, poz. 1061).

³⁶ Ponadto w momencie wydawania wyroku przez Sąd Najwyższy obowiązywało rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005 r. w sprawie form kontroli bezpieczeństwa przeprowadzanej w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w środkach komunikacji międzynarodowej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz.U. 2005, nr 197, poz. 1642), zgodnie z którym: „Formami kontroli bezpieczeństwa podróżnych oraz członków załóg statków powietrznych są:

- 1) kontrola manualna;
- 2) kontrola przy zastosowaniu bramki magnetycznej do wykrywania metalu;
- 3) kontrola manualna z wykorzystaniem ręcznego detektora metalu;
- 4) sprawdzenie za pomocą innego sprzętu specjalistycznego;
- 5) kontrola osobista”.

Obecnie obowiązujące rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie form kontroli bezpieczeństwa przeprowadzanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz.U. 2012, poz. 862) odsyła w tej kwestii bezpośrednio do prawa unijnego, stanowiąc: „Formami kontroli bezpieczeństwa przeprowadzanej w zasięgu terytorialnym lotniczego przejścia granicznego i w porcie lotniczym oraz w środkach międzynarodowej komunikacji lotniczej w stosunku do pasażerów, osób niebędących pasażerami i przenoszonych przez nie przedmiotów oraz bagażu kabinowego, bagażu rejestrowanego, bagażu rejestrowanego bez właściciela, ładunków, zaopatrzenia pokładowego i statków powietrznych są formy określone w załączniku do

Kontrola taka jest dokonywana:

- „a) w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
- b) w celu znalezienia broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
- c) w celu znalezienia przedmiotów, których użycie może spowodować naruszenie bezpieczeństwa publicznego lub porządku publicznego,
- d) w celu znalezienia przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, a także przedmiotów podlegających zajęciu na potrzeby postępowań prowadzonych w związku z realizacją czynności, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–5b, 7 lub 10–14,
- e) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa innych osób, w tym funkcjonariuszy realizujących czynności służbowe lub osób, w stosunku do których są wykonywane czynności służbowe, gdy osoby te są doprowadzane lub umieszczane lub przebywają w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców,
- f) jeżeli zachowanie osób, o których mowa w lit. e, wskazuje, że mogą one stanowić zagrożenie dla siebie lub z posiadanych informacji wynika, że podejmowały już wcześniej próby samookaleczenia,
- g) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia porządku w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców”.

Przepis ten został jednak uznany przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją RP w zakresie, w jakim uprawnia funkcjonariuszy Straży Granicznej do dokonywania kontroli osobistej, nie określając granic tej kontroli, o czym będzie mowa poniżej.

Sąd w sprawie Puriego badał zaistnienie naruszenia dóbr osobistych gwarantowanych jednostce na podstawie art. 23 Kodeksu cywilnego³⁷. Sąd okręgowy w analizowanej sprawie uznał naruszenie dóbr osobistych, co potwierdził Sąd Najwyższy. Naruszenie to nie było jednak bezprawne.

rozporządzenia Komisji (UE) nr 185/2010 z dnia 4 marca 2010 r. ustanawiającego szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego (Dz. Urz. UE L 55 z 05.03.2010, str. 1, z późn. zm.)”. Należy nadmienić, że rozporządzenie powinno też zostać znowelizowane, ponieważ obecnie obowiązującym aktem prawa unijnego w obszarze prawa lotniczego jest rozporządzenie wykonawcze Komisji 2015/1998 z 5 listopada 2015 r. ustanawiające szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego. Tym samym obecnie rozporządzenie odsyła do nieaktualnego źródła prawa Unii Europejskiej.

³⁷ Zgodnie z nim: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks Cywilny (Dz.U. 2022, poz. 1360).

Z analizy przepisów prawa przeprowadzonych przez sąd orzekający wynika, że w sprawie Puriego katalog naruszonych dóbr osobistych obejmował przyrodzoną godność³⁸, wolność sumienia i wyznania³⁹ oraz wolność przemieszczania się. W ocenie sądu czynności związane z kontrolą osób naruszają dobra osobiste osoby kontrolowanej, gdyż niemożliwe jest przeprowadzenie kontroli bez naruszenia chociażby nietykalności cielesnej.

Naruszenie dóbr osobistych w czasie kontroli granicznej nie jest jednak co do zasady bezprawne. W przypadku Puriego sąd uznał, że działania podejmowane przez funkcjonariuszy mieściły się w granicach przyznanych im przez ustawę uprawnień. W ocenie sądu zgoda osoby pokrzywdzonej, w tym wypadku pasażera, na przeprowadzenie kontroli w ruchu lotniczym stanowi okoliczność wyłączającą bezprawność.

Ponadto prowadzenie kontroli granicznej służy ochronie bezpieczeństwa pasażerów i bezpieczeństwa w ruchu lotniczym i w ocenie sądu stanowi wartość nadrzędną w stosunku do potrzeby indywidualnej ochrony dóbr osobistych jednego pasażera. Szczególne znaczenie potrzeba ochrony bezpieczeństwa lotów zyskała w dobie zagrożenia terroryzmem.

Sąd uznał, że kontrola powinna się odbywać przy jak najmniejszej ingerencji w dobra osobiste kontrolowanego, zaś kontrolerzy powinni w możliwie największym stopniu szanować zwyczaje pasażerów i ich praktyki religijne. Tym samym konieczne w ocenie zachowania kontrolujących i ocenie samego procesu kontroli granicznej było odwołanie się do zasady proporcjonalności.

Sąd Najwyższy odwołał się także do ugruntowanej linii orzeczniczej sądów międzynarodowych w sprawach, w których konieczne było wyważenie pomiędzy ochroną indywidualnych praw człowieka, w tym wolności religijnej, a bezpieczeństwem publicznym. Wśród spraw toczących się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka wymienić należy sprawę X przeciwko Zjednoczonemu Królestwu⁴⁰ i Phull przeciwko Francji⁴¹. W pierwszej z nich za niedopuszczalną uznano skargę praktykującego sikha, który twierdził, że obowiązek noszenia kasku podczas jazdy motorem narusza wolność jego wyznania. W drugiej skarżący wnosił o uznanie naruszenia wolności wyznania, ponieważ musiał zdjąć turban podczas kontroli w ruchu lotniczym. Trybunał nie uznał istnienia naruszenia. W obydwu sprawach nadrzędną wartością wymagającą ochrony było bezpieczeństwo publiczne⁴².

³⁸ Zob. wyrok SN z 30 października 2003 r., sygn. IV CK 192/01.

³⁹ Zob. wyrok SN z dnia 12 czerwca 2002 r., sygn. III CKN 618/00.

⁴⁰ Decyzja Komisji z 12 lipca 1978 r. w sprawie X przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr skargi 7992/77.

⁴¹ Wyrok ETPC z 11 stycznia 2005 r. w sprawie Suku Phull przeciwko Francji, nr skargi 35753/03.

⁴² Pośrednio analizowanego tematu dotyczyła też sprawa Mann Singh przeciwko Francji (decyzja o niedopuszczalności skargi z 13 listopada 2008 r., nr skargi 24479/07). Trybunał uznał za niedopuszczalną skargę sikha, który twierdził, że obowiązek przedstawienia zdjęcia do dokumentu tożsamości w turbanie narusza jego wolność wyznania. Sprawa była rozpatrywana również przez

Nowe światło na analizowaną sprawę rzuca wyrok Trybunał Konstytucyjnego w sprawie o sygn. K 17/14. Trybunał orzekł w wyroku o niezgodności przytoczonego powyżej art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej z art. 41 ust. 1 i art. 47 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP w zakresie, w jakim uprawnia funkcjonariuszy Straży Granicznej do dokonywania kontroli osobistej, nie określając granic tej kontroli. Rzecznik Praw Obywatelskich wnosił w niniejszej sprawie o zbadanie zgodności „przepisów rangi ustawowej, w których użyto pojęć «przeszukanie osoby» i «kontrola osobista», nie definiując ich i nie wskazując czynności składających się na przeszukanie osoby i kontrolę osobistą, a w związku z tym nie określając granic ingerencji organów władzy publicznej w sferę prawa do prywatności, nietykalności i wolności osobistej”, z konstytucyjnymi gwarancjami wolności osobistej i ochrony życia prywatnego. Rzecznik zauważył, że w dyskutowanym przepisie dochodzi do kolizji praw i wolności człowieka z potrzebą ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego⁴³.

Jak podkreślił w uzasadnieniu Trybunał Konstytucyjny, zarówno wolność osobista (art. 41 Konstytucji RP), jak i prawo do ochrony życia prywatnego (art. 47) nie mają charakteru absolutnego. Tym samym zgodnie z art. 31: „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”⁴⁴.

Komitet Praw Człowieka ONZ, który stwierdził naruszenia art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Komitet uznał, że władze francuskie nie wykazały, że wykonanie fotografii w turbanie naruszy interes ogólny.

UN Human Rights Committee (HRC), Communication no. 1928/2010: Human Rights Committee : views adopted by the Committee at its 108th session, 8–26 July 2013, 26 September 2013, CCPR/C/108/D/1928/2010, <https://www.refworld.org/docid/5264f73f4.html> (10.09.2022).

Prawo polskie pozostaje w zgodności z decyzją Komitetu – zgodnie z art. 15 ust. 3 ustawy o cudzoziemcach: „Cudzoziemiec noszący nakrycie głowy zgodnie z zasadami swojego wyznania może dołączyć do wniosku fotografię przedstawiającą go w nakryciu głowy, o ile wizerunek twarzy jest w pełni widoczny. W takim przypadku do wniosku dołącza się oświadczenie cudzoziemca o przynależności do wspólnoty wyznaniowej”.

⁴³ Wyrok TK z dnia 14 grudnia 2017 r., sygn. K 17/14, Dz.U. 2017, poz. 2405, pkt 1.4 uzasadnienia wyroku.

⁴⁴ Warto w tym miejscu przytoczyć wyrok TK z dnia 30 lipca 2014 r., sygn. K 23/11, Dz.U. 2014, poz. 1055. Trybunał uznał wówczas, że „przepisy ustawowe ograniczające konstytucyjne wolności lub prawa muszą być (...) sformułowane w sposób pozwalający jednoznacznie ustalić, kto i w jakiej sytuacji podlega ograniczeniom przez organy państwa; muszą być na tyle precyzyjne, by je stosowano i interpretowano w jednolity sposób; wreszcie muszą być tak ujęte, by zakres ich zastosowania obejmował wyłącznie sytuacje, w których racjonalny ustawodawca zamierzał wprowadzić regulację ograniczającą korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw. (...) ustawowe ograniczenia (...) powinny być możliwe do ustalenia już na podstawie wykładni językowej przepisów ustawy, bez potrzeby odwoływania się do wykładni systemowej czy funkcjonalnej”.

Trybunał Konstytucyjny, uzasadniając stwierdzenie niekonstytucyjności przepisów, zwrócił uwagę, że ustawodawca nie wprowadził wyraźnego rozróżnienia pomiędzy pojęciami *przeszukanie* i *kontrola osobista*, zaś redakcja przepisów jest lapidarna i nie pozwala na ustalenie zakresu i charakteru czynności faktycznych, jakie składają się na przeszukanie i kontrolę osobistą⁴⁵. Trybunał podkreślił, że „konieczne jest ustanowienie norm *ex ante* legitymizujących podjęcie jasno określonych zachowań, dzięki którym zakres interwencji byłby przewidywalny dla wszystkich, którzy mogliby być jej poddani”⁴⁶.

Zgodnie z art. 190 Konstytucji RP orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. Niestety do dziś polski ustawodawca nie znowelizował diskutowanego art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy o Straży Granicznej⁴⁷. W drodze nowelizacji ustawy w 2018 r. dodany jednak został art. 11 aa, który definiuje, na czym polega kontrola osobista⁴⁸.

Na podstawie przedstawionej analizy orzeczenia w sprawie Puriego w oparciu o przepisy prawa krajowego i międzynarodowego można próbować skonstruować model postępowania w procesie kontroli osobistej w ruchu lotniczym na etapie przekraczania granicy. Na model ten składają się następujące elementy:

1. Kontrola osobista w ruchu lotniczym każdorazowo narusza dobra osobiste podróznego, w tym może naruszać wolność wyznania, wolność poruszania się i prawo do ochrony życia osobistego.
2. Podróżny w sposób domniemany, decydując się na podróż w ruchu lotniczym, wyraża zgodę na tego rodzaju naruszenie.

⁴⁵ Pkt 3.4.5 uzasadnienia wyroku w sprawie o sygn. K 17/14.

⁴⁶ Pkt 3.4.6 uzasadnienia wyroku w sprawie o sygn. K 17/14.

⁴⁷ 1 stycznia 2023 r. wchodzi w życie znowelizowany art. 11 ustawy o Straży Granicznej. Nie zawiera on jednak definicji legalnej kontroli osobistej.

⁴⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz. 2399). Artykuł wszedł w życie 25 grudnia 2018 r. Zgodnie z nim:

„1. Kontrola osobista polega na sprawdzeniu:

- a) zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej, zwanej dalej «osobą kontrolowaną», i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała;
 - b) zawartości odzieży i obuwia osoby kontrolowanej oraz przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, z odsłonięciem przykrytych odzieżą powierzchni ciała w celu oraz w zakresie niezbędnym do odebrania broni lub przedmiotów, o których mowa w art. 11 uprawnienia funkcjonariuszy w trakcie wykonywania zadań służbowych ust. 1 pkt 2 lit. b–d, w przypadku gdy ujawniono ich posiadanie przez osobę kontrolowaną podczas sprawdzenia, o którym mowa w pkt 1, i gdy do ich odebrania nie jest wystarczające zastosowanie czynności, o których mowa w pkt 1;
 - c) jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej;
 - d) miejsc intymnych osoby kontrolowanej, w szczególnie uzasadnionych przypadkach.
2. Funkcjonariusz dokonuje kontroli osobistej w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej oraz w zakresie niezbędnym w danych okolicznościach do realizowania celu dokonywanej kontroli”.

3. Przesłanką wyłączającą bezprawność naruszenia jest zgoda pasażera oraz umocowanie prawne funkcjonariuszy do prowadzenia kontroli.
4. Zgodnie z zasadą limitacji praw i wolności człowieka wyżej wymienione prawa (m.in. wolność wyznania i ochrona życia prywatnego) podlegają ograniczeniu ze względu na ochronę wartości wyższej, jaką jest w tym wypadku bezpieczeństwo w ruchu lotniczym.
5. Kontrola taka powinna się odbywać przy poszanowaniu godności i praw podstawowych pasażera w najwyższym możliwym stopniu i nie może w żaden sposób prowadzić do dyskryminacji konkretnych grup pasażerów.
6. Przepisy prawa w jasny i niebudzący wątpliwości sposób powinny określać zakres i sposób przeprowadzania kontroli osobistej pasażera.

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że we współczesnych trendach migracyjnych transport lotniczy będzie zyskiwał na znaczeniu. Odpowiadając w oparciu o przeprowadzoną analizę przepisów prawa na postawione pytanie badawcze, należy stwierdzić, że w prawie międzynarodowym, w tym w regionalnym systemie ochrony w ramach Unii Europejskiej, funkcjonują skuteczne gwarancje ochrony praw migrantów. Odpowiedzialność za ich wdrożenie w praktyce spoczywa w dużej mierze na organach administracyjnych państw członkowskich.

Prawo unijne zapewnia zachowanie równowagi pomiędzy ochroną wolności przemieszczania się a ochroną bezpieczeństwa publicznego rozumianego tutaj jako bezpieczeństwo podróży. Model stworzony w oparciu o wyrok w sprawie Puriego może stanowić podstawę tworzenia algorytmów postępowania służb odpowiedzialnych za kontrolę osobistą podróżnych w ruchu lotniczym.

Należy podkreślić, że kluczowym zagadnieniem warunkującym legalność limitacji swobody przemieszczania się, ochrony życia prywatnego i wolności wyznania podróżnych jest wprowadzenie na poziomie przepisów prawa krajowego spójnej i szczegółowej definicji legalnej kontroli osobistej wraz z określeniem czynności, jakie mogą mieć podczas takiej kontroli miejsce. Wówczas podróżnym wyrażającym domniemaną zgodę na tę kontrolę w przypadku wyboru drogi lotniczej zapewnione jest bezpieczeństwo prawne.

Bibliografia

- Annual Report on Migration and Asylum 2021. Statistical Annex*, Co-produced by Eurostat and European Migration Network, June 2022.
- Castles S., Miller M.J., *Migracje we współczesnym świecie*, Warszawa 2011.
- Chetail V., *International Migration Law*, Oxford 2019.

- Costello C., *The Human Rights of Migrants and Refugees in European Law*, Oxford 2016.
- Dawson M., *The Governance of EU Fundamental Rights*, Cambridge 2018.
- Eisele K., *The External Dimension of the EU's Migration Policy. Different Legal Positions of Third – Country Nationals in the EU: A Comparative Perspective*, Leiden–Boston 2014.
- El Ghamari M., *Bezpieczeństwo granic – wymiar funkcjonalny [w:] Unia Europejska w poszukiwaniu swoich granic*, red. M. Trojanowska-Strzęboszewska, Warszawa 2017.
- Guild E., *Who Wants to Be an EU Citizen? [w:] EU Citizenship and Free Movement Rights. Taking Supranational Citizenship Seriously*, red. S. Mantu, P. Minderhoud, E. Guild, Boston–Leiden 2020.
- Human Rights and Immigration*, red. R. Rubio-Marin, Oxford 2014.
- Jurczyk T., *Trzy źródła praw podstawowych Unii Europejskiej [w:] Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki. Prace uczniów i współpracowników dedykowane Profesorowi Bogusławowi Banaszakowi*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, Wrocław 2014.
- Kosińska A.M., *Prawa kulturalne obywateli państw trzecich w prawie Unii Europejskiej*, Lublin 2018.
- Kosińska A.M., Szachon-Pszenny A., *Bezpieczeństwo w polityce migracyjnej i azylowej Unii Europejskiej [w:] Bezpieczeństwo wschodniej granicy Unii Europejskiej w transgranicznym przepływie osób i towarów*, red. A. Kosińska, P. Witkowski, Zamość 2016.
- Martin S., *International Migration. Evolving Trends from the Early Twentieth Century to the Present*, Cambridge 2014.
- McMahon A., *The role of State in Migration Control. The Legitimacy Gap and Moves towards a Regional Model*, Leiden–Boston 2016.
- Migration, Borders and Citizenship. Between Policy and Public Spheres*, red. M. Ambrosini, M. Cinalli, D. Jacobson, Palgrave MacMillan 2020.
- Molendowska M., *Polityka bezpieczeństwa Unii Europejskiej w obliczu współczesnego kryzysu migracyjnego [w:] Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań. Teoria i praktyka*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018.
- Moss K., *Balancing Liberty and Security. Human Rights, Human Wrongs*, Palgrave MacMillan 2011.
- Pastore P., *Visas, Borders, Immigration: Formation, Structure and Current Evolution of the EU Entry Control System [w:] Europe's Area of Freedom, Security and Justice*, red. N. Walker, Oxford 2006.
- Szklanna A., *Ochrona prawna cudzoziemca w świetle orzecznictwa europejskiego trybunału praw człowieka*, Warszawa 2010.
- Szuniewicz M., *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016.
- Walczak-Kowalik B., *Bezpieczeństwo publiczne a prawa i wolności jednostki [w:] Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania w 70. Rocznice ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, Warszawa 2019.
- Weissbrodt D., Divine M., *International Human Rights of Migrants [w:] Foundations of International Migration Law*, red. B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cross, Cambridge 2012.
- World Migration Report 2022*, red. M. McAuliffe, A. Triandafyllidou, Geneva 2021.

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja specyfiki ruchu lotniczego i kontroli osobistej jako sytuacji, w której dochodzi do uprawnionej limitacji praw podstawowych podróżujących. Opracowanie stawia pytanie badawcze, czy prawo unijne zapewnia skuteczną ochronę praw osób migrujących w procesie przekraczania granicy w ruchu lotniczym. Ruch lotniczy ze względu na swoją specyfikę

wymaga regulowania poprzez wprowadzanie szczególnych klauzul bezpieczeństwa. Tym samym istnieje konieczność zapewnienia w systemie prawnym swoistego balansu pomiędzy koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa a gwarancjami poszanowania podstawowych wolności podróżujących.

Rozważania zawarte w prezentowanym artykule oparte są w znacznej mierze na analizie sprawy Shamindera Puriego, sikha, w momencie podróży obywatela Unii Europejskiej, który w czasie kontroli granicznej na lotnisku Okęcie został poproszony o zdjęcie turbanu, co uznał za zniewagę i w konsekwencji pozwał Skarb Państwa. Artykuł stawia w konsekwencji pytanie, czy w oparciu o argumentację sądów można wypracować model postępowania w sprawie ochrony i ewentualnego ograniczenia praw podstawowych wobec podróżnych przekraczających granice w ruchu lotniczym.

Słowa kluczowe: migracja, wolność przemieszczania się, kontrola w ruchu lotniczym, prawo lotnicze, kontrola osobista

BORDER CONTROL OF THE FOREIGNERS IN THE AIR TRAFFIC IN THE LIGHT OF FUNDAMENTAL RIGHTS PROTECTION

Summary

The aim of this article is to present the specific characteristics of air traffic and of manual search of a person and their belongings in a situation where restriction of travelers' fundamental rights is permitted. The study asks a research question whether the EU law ensures effective protection of rights of migrant persons in the border crossing process in air traffic. Given its specific nature, air traffic requires regulation through the introduction of detailed security clauses. Thus, a special balance between having to ensure security and guarantees of respect for passengers' basic freedoms must be safeguarded.

A discussion presented in this article is largely based on an analysis of the case of Shaminder Puri, a Sikh and an EU citizen at the time of his travel. During border control at the Okęcie Airport he was asked to take off his turban, which he saw as an insult and as a consequence sued the State Treasury. Following that, the article asks a question whether by relying on arguments from courts we may develop a model of procedure for protection and possible limitation of fundamental rights towards travellers who cross borders in air traffic.

A discussion presented in this article is largely based on an analysis of the case of Shaminder Puri, a Sikh and an EU citizen at the time of his travel. During border control at the Okęcie Airport he was asked to take off his turban, which he saw as an insult and as a consequence sued the State Treasury. Following that, the article asks a question whether by relying on arguments from courts we may develop a model of procedure for protection and possible limitation of fundamental rights towards travelers who cross borders in air traffic.

Keywords: migration, freedom of movement, control in the traffic air, personal control